

Unohdetut yksinäiset miehet

Taipale, Ilkka: Asunnottomuus ja alkoholi. Sosiaalilääketieteellinen tutkimus Helsingissä vuosilta 1937—77. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 32. Gummerus. Jyväskylä 1982, 269 sivua

"Joukkomajojen asukit eivät kaikki ole alkoholisteja", otsikoi Helsingin Sanomat 2. 8. 1979 artikkelin, jossa LL Ilkka Taipale ehdotti myös koko alkoholistanasta luopumista siihen sisältyvien ristiriitaisuuksien ja virheellisten mielikuvien vuoksi. Nämä ja monet muut yleistä mielihäilyä ravistelevat näkökulmat sisältyvät Ilkka Taipaleen väitöskirjaan, jolla hän 26. 11. 1982 Tampereella väitteli lääketieteen ja kirurgian tohtoriksi.

Teos sopsi väitöskirjaksi muillakin tieteenaloille, esim. sosiaalipolitiikkaan, ehkä paremmin kuin lääketieteeseen. Lähtökohta ja tutkimusote ovat monitieteiset ja sisältävät havaintoja yhtä hyvin yksittäisten ihmisten fyysisestä ja psyykkisestä terveydentilasta kuin eri hallinnonalojen toiminnasta ja työnjaosta. Lääketieteeseen, eritoten sosiaalilääketieteeseen, sitoutuvia juuria on jouduttu etsimään 1900-luvun alkupuolen tutkimusperinteestä saakka, jolloin myös asutuskysymyksiin liittyvää lääketieteellistä tutkimusta vielä tehtiin. Sen jälkeen asumiseen liittyvä joukkolääketieteellinen

tutkimus taantui. Lääkäreille lienee tullut kiinnostavampia ja "näyttävämpiä" tutkimusaiheita tilalle, asumisesta alkoivat vastata yhä lukuisammat eri alojen viranomaiset, ja työväenkysymys erottautui asutuskysymyksestä.

Ovatko ajat taas muuttuneet, alkavatko muutkin lääkäritutkijat kuin Taipale jälleen kiinnostua kokonaisvaltaisemmin ihmisen sosiaalisesta tilanteesta ja ulkoisista elinehdoista? Tämän suuntainen muutos on todella tarpeen, jos pitää paikkansa esim. Taipaleen väite, että tarjoamalla asuntoja yksinäisille miehille voidaan vähentää heidän kuolleisuuttaan ja erilaisten hoito- ja kontrollipalvelujen tarvetta.

Viimeksi mainitun väitteen todenperäisyyttä ei Taipale ole käyttänyt päässyt tutkimaan, koska 40-vuotisen tutkimusjakson aikana ei tilanne koskaan päässyt muuttumaan sellaiseksi, että asuntoja olisi ollut riittävästi tarjolla yksinäisille miehille. Lukuisat tahot ja hyvää tarkoitavat aloitteet tähtäsivät tilanteen korjaamiseen, mutta perusasetelma ei muuttunut. Olipa asunnonjakojärjestelmä mikä tahansa, niin aina yksinäiset miehet jäivät listan hännille, varsinkin jos olivat juoppoja tai sellaiseksi epäiltyjä. Tutkimusjakson kuluessa asunnottomiksi jääneiden henkilökohtaiset ominaisuudet alkoivat saada yhä suuremman merkityksen, levisi ajatus, että asunnottomuus on jotenkin henkilökohtainen vika, ainakin yksinäisillä miehillä. Alkoholin käyttö tarjosi parhaan mahdollisen vian ja leimaamistavan. Vi-

ranomaisetkin alkoivat omaksua suuren yleisön jo aikaisemmin jakaman käsityksen, että asunnottomuus johtui nimenomaan juopottelusta, että asunnoton on yhtä kuin alkoholisti tai, vieläkin enemmän, rappioalkoholisti, pultsari. Tarvittiin asiaan perusteellisesti paneutuvaa tutkijaa kertomaan se tosiasia, että asunnottomien joukko edelleenkin on hyvin heterogeeninen ja että joukkomajojen asukkaista vain kolmasosa on kirjattu viranomaisten kortistoihin alkoholin väärinkäyttäjiksi.

Ilkka Taipale on syventänyt aiheensa taustaa monipuolisesti suomalaisilla asumis-, alkoholi- ja terveystilastoilla sekä myös katsauksella alan tutkimukseen Yhdysvalloissa ja Ruotsissa. Ulkomaisen tutkimuksen rajaamista näihin kahteen maahan perustellaan sillä, että "maahamme tulleet ulkomaiset vaikutteet ovat lähes yksinomaan näistä maista". Pitäneekö paikkansa? Erinomaista perspektiivin laajennusta saa aikaan suomalaisten asumisolojen kuvaus takautuvasti aina 1800-luvulle saakka. Oman ammattialansa suppealla katsantokannalla varustettu lukija yllättyy niistä yhteyksistä, joita on nykyisten isojen kaupunkien ja menneiden vuosikymmenien perinteisen maatalousyhteiskunnan asumis- ja terveyskysymysten välillä. Maaseudun loista ja asukeista tuli kaupunkien kortteerimiehiä. Tällä hetkelläkin meillä on asukkeja, nyt laitoksissa ja yömajoiissa!

Poikkeavia alkoholinkäyttäjiä käsittelevässä luvussa Taipale paneutuu sosiaalisen kontrollin

kehittymiseen ja lääketieteen osuuteen nimitysten kehittämisessä. Taipaleella tuntuu olevan jotain hampaankolossa koko lääketiedettä ja sen yksilökeskeistä sairausmallia vastaan. Lukija saa välillä käsityksen, että lääketiede olisi johtanut koko yhteiskuntaa harhaan, kun se "näennäisen tieteellisyyden arvovallalla" on muokannut yleistä mieltä pidettä ja sijoittanut alkoholismi-diagnosiin yksilökohtaisia ominaisuuksia, jotka yhtä hyvin voivat olla seurausta siitä sosiaalisesta tilanteesta, johon yhteiskunta poikkeavan alkoholin käyttäjän työntää. Toisaalta kuitenkin myönnetään, että monien nimitysten taustalla on ollut yhteiskunnan "sosiaalinen tilaus", jolloin lääketiedettä ja yhtä hyvin myös yksilökohtaista sosiaalisuutta on käytetty hyväksi, kun yleinen mielipide on halunnut leimata kielteisesti jonkin ilmiön. Rappioalkoholisti-sana on tästä hyvä esimerkki. Nimitysten yksipuolista mieltämistä Taipale kuvaa kärkevästi: "Yksikään asunnottoman poikkeavan alkoholin käyttäjän nimitys ei ole johtanut asunnottomuuden rakenteelliseen tarkasteluun." Siinäpä ajatteleminen meille hoitoalan diagnostikoille, jotka käytämme sujuvasti erilaisia nimityksiä ja samalla syyllistymme esim. siihen alkoholikeskeisyyteen, jota Taipale kirjassaan kritisoi.

Tarkastellessaan eri viranomaisten toimintaa ja työnjakoa sekä viranomaisten ja yksityisten järjestöjen yhteistyötä Taipale päätyy tärkeään havaintoon: valta ja vastuu eriytyvät. Yksi päättää yhdestä ja toinen toisesta asiasta, ja toisistaan tietämättä he delegoivat toimeenpanotehtäviä kolmansille ja neljänsille osapuolille, esim. yksityisille järjestöille, joilla ei kuitenkaan ole resursseja toteuttaa tehtäviä tai joilla on eri tavoitteet kuin toimiksiantajilla. Minimitalon pal-

velujen tarjoaminen on ehkä edullista lyhyellä tähtämellä tai palvelujen järjestäjän kannalta, mutta ei välttämättä palvelujen käyttäjille. Arvostelunsa saavat sekä kaupunki että yksityiset. "Kun kunta ei voi tehdä huonoa, se ei tee mitään." "Hyväntekeväisyys individualisoi ongelman selityksiä." Niin tai näin, kokonaistuotos on hajanainen ja satumanvarainen. Ja ongelmien perusjuuret säilyvät.

Erytisen kypsästi ja ansioituneesti Taipale koostaa havaintojaan ja pohdintojaan yksinäistä miestä kuvaavassa luvussa. Moderniin tasa-arvokysymyksiä arvostavaan näkökulmaamme ilmestyvät naisten, lasten, vanhusien ja perheiden rinnalle yllättäen myös yksinäiset miehet, jotka ainakin Taipaleen havaintojen mukaan ovat todella yhteiskunnan syrjimä ihmisryhmä. "Miehet kyllä pärjäävät" on perinteinen ja laajalle levinnyt käsitys. Ovatko tämän käsityksen takana menestyvät miehet, jotka kuitenkin tarvitsevat vertailukohteeseen huonompiosaisia miehiä, jotta voisivat tuntee paremmuutta ja pönkittää kaikesta huolimatta epävarmaa itsetuntoaan? Tähän ei Taipale anna vastausta. Joka tapauksessa hän vakuuttavalla tavalla tuo sosiaalipoliitikojen, lääkäreiden ja yhteiskunnan päättäjien eteen yksinäisen miehen muotokuvan, jonka ymmärtämisessä eivät riitä viitaukset juopotteluun tai kelvottomaan luonteeseen.

Ilkka Taipaleen väitöskirja on onnistunut kokonaisuus, vaikka toki kritiikkiäkin löytyy. Aineistojen ja menetelmien kuvaus ja virhemahdollisuuksien pohdinta ovat jääneet vähälle. Keskeiset havainnot ja johtopäätökset tahoivat hukkua vähemmän tärkeiden tietojen ja lukujen viidakoon. Vain todella innostunut lukija jaksaa kahlata läpi kaikki laajat taulukotkin. Hätäisempää

lukijaa varten ovat käytettävissä hyvät ja selkeät päätelmä- ja tiivistelmäluvut. Niistä voisi vaikkapa ottaa eripainoksen kaikkia alan virkamiehiä ja päätöksentekijöitä varten, jotta mahdollisimman moni ehtisi tutustua tähän tärkeään tutkimukseen ja sitten soveltaa sen sisältöä omaan työalueeseensa.

Mikä on Taipaleen tutkimuksen tärkein sanoma? Tai mikä on asumisen ja alkoholin keskeisin yhteinen tekijä? Päihdehuolto-sektorin edustajana tulee välillä tutkimusta lukiessa mieleen, mahtaako hoidolla olla enää mitään tarjottavaa, jos kerran asunnon järjestymisellä poistuu suuri osa alkoholin sosiaalisista tai terveydellisistä seuraamuksista, vaikkakaan juominen sinänsä ei välttämättä vähene. Herkästi tulee myös mieleen asettua puolustuskskannalle ja väittää tutkimuksen näkökulmaa yksipuoliseksi. Eli on jätetty huomiotta yksilökohtaiset psykologiset mekanismit ja kaikki se, mihin kokonaisvaltainen hoito ja kuntoutus perustuvat. Sen mukaan pitää ensin hoitaa ihmisen sisäisesti kykeneväksi, ennen kuin hän pystyy käyttämään hyväkseen hänelle tarjottuja ulkoisia mahdollisuuksia. Uskoisin, tai toivoisin, Taipaleen haluavan sanoa: Monen eri tahon ponnistukset valuvat hukkaan, jos asumisen järjestelyt unohdetaan, jos tuijotetaan vain alkoholin käyttöön, jos toteutetaan vain osittaisratkaisuja ja jos muuten syyllistytään yksipuoliseen ajatteluun.

Konkreettiset, yksityiskohtaiset toimenpide-ehdotukset saavat Ilkka Taipaleen kirjassa suhteellisen vähän tilaa. Toivon, että tältä osin kirjan tekijä jatkaa ennakkoluulottoman tutkijan ponnistelujaan. Nyt on tehty teorian, seuraavaksi ne on saatava käytäntöön!

Rauno Mäkelä